

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ КОМУНІКАЦІЙ У ВІЙСЬКОВІЙ ОСВІТІ

Вінтоняк В. Ф. кандидат психологічних наук,
доцент, професор кафедри суспільних наук
Національного університету оборони України
<https://orcid.org/0000-0002-3878-1848>

У статті здійснюється комплексний аналіз сучасних трансформацій комунікацій у системі військової освіти, що зумовлені як технологічними інноваціями, так і соціально-політичними обставинами, зокрема збройною агресією росії проти України. Окремо розглядаються специфіка гібридних та мультимодальних освітніх форматів, проблематика цифрової грамотності та психологічні виклики, які стоять перед учасниками освітнього процесу в умовах підвищеної емоційної напруги. На основі міждисциплінарного підходу стаття висвітлює необхідність реформування педагогічних стратегій і підвищення комунікативної компетентності суб'єктів освітнього процесу як ключового фактора ефективності навчання та бойової підготовки.

Ключові слова: комунікація; військова освіта; цифровізація; змішане навчання, комунікативна компетентність.

Вступ. У сучасному українському освітньому просторі комунікативні процеси зазнали істотних змін, зумовлених глобалізацією знань, впливом цифровізації, та зокрема, трансформацією ролі самих учасників освітнього процесу. Комунікація, що традиційно сприймалася як пряма взаємодія між викладачем і студентом у межах аудиторного простору, нині відбувається у полікомунікативному, гібридному та мультимедіальному середовищі (В. Кремінь, О. Гомонюк, Н. Волкова, Т.А. Калюжна, В. Кухаренко, С. Березенська).

Додатковим системоутворювальним чинником комунікативних процесів в освітньому просторі України, зокрема у сфері вищої військової освіти, стало повномасштабне збройне вторгнення росії в Україну, яке спричинило глибоку дестабілізацію освітнього середовища, актуалізувало необхідність постійної адаптації до умов екстремального функціонування та мобільності (Баніт, Будагянц, Сабадаш, 2025).

Освітній процес вимушено трансформувався в асинхронні або частково синхронні онлайн-формати, що зумовило зниження інтенсивності міжособистісної взаємодії, погіршення якості зворотного зв'язку та зменшення рівня залученості учасників освітнього процесу до безпосередньої підготовки, з огляду на вразливість військової інфраструктури (M. Bond et al., 2021; N. Chen et al., 2024).

Окремої уваги набули особливості кризової психолого-педагогічної комунікації,

зумовлені психоемоційним станом учасників освітнього процесу, необхідністю забезпечення психологічної безпеки, дотримання інформаційної гігієни, а також адаптацією педагогічної взаємодії до умов нестабільності, втрат, вимушеного переміщення та обмеженого доступу до освітніх і матеріально-технічних ресурсів [Баніт, 2025, Березовська & Богайчук, 2024, Bond, Bedenlier, Marín, & Händel, 2021). У таких умовах зростає значення емоційно-психологічної компетентності викладача, його здатності до емпатійного спілкування, підтримки й кризової адаптації. Резилієнтність, стресостійкість, рефлексивність комунікації стали новими маркерами ефективного освітнього діалогу (Баніт, Мерзлякова, 2025).

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю наукового осмислення змін у комунікативному процесі у військовій освіті, які виникають не лише внаслідок технологічного поступу, а й під впливом воєнної реальності, яка загострила ключові проблеми освітньої взаємодії, зокрема в площині професійної підготовки, психологічної підтримки, етичної відповідальності та стійкості освітнього середовища.

Мета дослідження. Метою дослідження є виявлення та аналіз ключових трансформацій комунікацій у військовій освіті в умовах цифровізації та воєнного стану, а також визначення їхнього впливу на ефективність освітнього процесу.

Теоретичне підґрунтя. Теоретичні засади дослідження ґрунтуються на міждисциплінарному підході, який інтегрує математичні, філософські, соціологічні, психологічні та педагогічні концепції комунікації.

Одним із класичних підходів до розуміння комунікації є математична (лінійна) модель К. Шеннона і У. Вівера (Shannon & Weaver, 1949), де комунікація визначається, як процес передачі повідомлення від джерела до отримувача через канал, з урахуванням можливих шумів. На противагу цій технократичній моделі, В. Шрамм (Schramm, 1954) розробив циркулярну модель комунікації, яка акцентує увагу на двосторонньому характері комунікативного процесу, зокрема на наявності зворотного зв'язку (feedback) та активній інтерпретації повідомлень обома сторонами взаємодії. Ключовим доповненням моделі є поняття "спільного поля досвіду" (field of experience), що відображає соціально-культурний та психологічний контекст, у межах якого відбувається комунікація, тобто, комунікація можлива лише тоді, коли відправник і отримувач мають хоча б частковий спільний життєвий або культурний досвід. Саме від ступеня перетину цих полів залежить точність розуміння повідомлення, що дозволяє пояснити причини комунікативних бар'єрів та непорозумінь між учасниками взаємодії. Модель В. Шрамма стала підґрунтям для подальшого розвитку інтерпретативних і культурно-орієнтованих моделей комунікації, таких як модель Д. Берло (SMCR-модель), модель Осгуда-Шрамма, модель контексту Халлграна та інші, які розширили уявлення про комунікацію як про динамічний, взаємозалежний і смислотворчий процес (Schramm, 1954).

У межах філософського підходу комунікація трактується як смислова форма соціальної взаємодії, в процесі якої відбувається формування, передача та інтерпретація значень (Habermas, Apel, Wallerstein, Бульвінська, & Будагьянц, 2025).

Психологічний підхід трактує комунікацію як процес двостороннього обміну інформацією, спрямований на досягнення взаєморозуміння між суб'єктами

взаємодії. Вагомий внесок у розвиток цього підходу зробили А. Бандура (Bandura, 1986), який розглядав міжособистісну взаємодію як механізм соціального навчання, та Д. Гоулман (Goleman, 2006), який розвинув концепцію емоційного інтелекту як центрального чинника ефективної комунікації в професійному середовищі, особливо в умовах стресу.

Серед українських дослідників О. Кульчицька, Г. Балл, Г. Дьяконов і С. Макаренко розглядають комунікацію як особливу форму міжособистісної взаємодії, що інтегрує когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти. Згідно з дослідженнями О. Кульчицької, міжособистісна комунікація в освітньому процесі виконує не лише інформативну, а й регулятивну, інтерактивну та експресивну функції, що вимагає формування в учасників комунікативної компетентності, толерантності, емоційної гнучкості та здатності до конструктивної взаємодії (Волкова & Лебідь, 2022).

В. Рибалка акцентує на ціннісно-особистісному характері педагогічного спілкування, у межах якого особливу роль відіграють емпатія, рефлексія та соціальний інтелект. У свою чергу, Л. Карамушка, аналізуючи управлінську комунікацію в закладах освіти, наголошує на важливості створення умов психологічної безпеки, розвитку довіри, рефлексивності та емоційної саморегуляції як чинників ефективної взаємодії між педагогічними працівниками та управлінськими структурами (Карамушка, 2004).

Соціальний аспект комунікації досліджували Д. Белл, Д. Гавра, М. Кастельс, Д. Робертсон, О. Тоффлер, В. Богайчук, які розглядають її як процес соціального обміну, що забезпечує колективну згуртованість і кооперацію. Це положення базується на працях Е. Дюркгайма (Durkheim, 1912), Г. Блумера (Blumer, 1969) та Н. Лумана (Luhmann, 1995), які вважали комунікацію базовим механізмом соціальної інтеграції, відтворення норм і підтримки соціального порядку. Зокрема, Н. Луман у своїй теорії соціальних систем стверджував, що комунікація є не лише засобом передачі інформації, а й самостійною одиницею соціального життя (Luhmann, 1995).

Педагогічний підхід до комунікації акцентує увагу на її ролі як основи навчального процесу, що забезпечує конструктивну взаємодію між викладачем і здобувачем освіти (Н. Волкова, Н. Бутенко, О. Коваленко, Г. Селевко, С. Смотрицька). Особливу увагу приділяють комунікативній компетентності педагога (М. Заброцький, І. Зязюн, Л. Сергєєва, С. Сисосєва) та діалогічності у процесі педагогічної комунікації (О. Балл, О. Нікуленко, Н. Тарасович, С. Хаджираєва). Концептуальні засади цифрової трансформації освіти та науки України досліджували О. Новікова, В. Антонюк, Т. Кістін, В. Ляшенко, Н. Азьмук.

Педагогічна комунікація розглядається як специфічна форма соціальної взаємодії, що забезпечує обмін знаннями, цінностями, емоціями та досвідом між викладачем і студентом (Ю. Бабанський, В. Бакіров, О. Лебідь). Згідно з Robbins & Judge (2019), є основою будь-якої взаємодії в організації, зокрема в освітніх інституціях.

Таким, чином коли ми говоримо про комунікацію, нас перш за все цікавить те, як інформація передається. Поняття комунікація може вживатись у значенні: а) соціальна комунікація, спілкування між людьми та іншими соціальними суб'єктами; б) зв'язок за допомогою технічних засобів; в) певна система, за допомогою якої забезпечується сполучення між віддаленими об'єктами... тощо. Проте комунікація – це не лише процес обміну інформацією, а й процес створення певної спільності, в якій учасники осмислюють інформацію і співвідносять свої смисли зі смислами комунікативних партнерів, створюючи таким чином певний рівень взаєморозуміння. Важливу роль у цьому процесі відіграють комунікативні категорії (Chen, Smyrnova-Trybulska, Morze, Ślósarz, Glushkova, Przybyła-Kasperek, & Gubo, 2024).

І. Гуменюк, І. Мушеник та ін. зосереджують увагу на тому, що “стратегії ефективної комунікації в освітньому середовищі у воєнний час повністю залежать від нинішньої ситуації й мають бути гнучкими та адаптивними, щоб задовольняти потреби кожного учасника освітнього процесу” (Humeniuk, Mushenyuk, Popel & Kuntso, 2023).

У межах європейської педагогіки Б. Вальденфельс і Ю. Габермас підкреслюють

етичний і діалогічний характер педагогічної взаємодії, заснований на рівності та повазі до суб'єктів освіти.

Методи дослідження. У роботі застосовано теоретичні методи дослідження, зокрема аналіз, систематизацію, зіставлення та узагальнення наукових даних, а також інтерпретацію сучасних теоретико-емпіричних джерел з метою глибшого розуміння предмету дослідження.

Результати дослідження і обговорення. Проведений теоретичний аналіз та огляд емпіричних досліджень дозволили виокремити низку ключових трансформацій комунікативного процесу в системі військової освіти, зумовлених як впливом збройного конфлікту, так і глобальними змінами в освітньому середовищі. Основні вектори змін можна охарактеризувати наступним чином:

1. Перехід до гібридного навчального середовища (змішаного навчання). Розвиток мережних технологій сприяв розвитку сучасного дистанційного навчання (distance learning), електронного навчання (elearning), модульного навчання (m-learning), які сьогодні ефективно використовуються в різних закладах освіти. Завдяки цьому з'явилася нова парадигма – (blended learning) змішане навчання (Кухаренко, Березенська, Бугайчук, Олійник, Рибалко, Сиротенко & Столяревська, 2016), яке передбачає поєднання традиційного (очного) та дистанційного (синхронного й асинхронного) форматів організації освітнього процесу, що зумовило суттєві зміни у структурі та змісті комунікації між викладачем, слухачами, курсантами та управлінськими структурами ВВНЗ. Військові виші пристосовуючись до викликів воєнного часу, опинилися перед нагальною потребою впровадження гнучких та адаптивних комунікативних моделей, що здатні забезпечити безперервність освітнього процесу в умовах високої мобільності, частих ротацій, евакуацій та обмеженого доступу до традиційних освітніх ресурсів. У цих нестабільних і динамічних умовах суттєво зросла роль цифрових освітніх платформ, таких як Moodle, Google Classroom, Zoom, YouTube, а також різноманітних месенджерів, які виступають критично важливими інструментами забезпечення оперативної комунікації та організації навчального процесу. Крім того, значущість набувають індивідуалізовані та адаптивні педагогічні

підходи, що враховують специфіку кожного учасника освітнього процесу, сприяючи підвищенню ефективності взаємодії та якості навчання в умовах невизначенності.

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відкривають широкі можливості для створення різноманітного, інтерактивного та мотивуючого цифрового контенту, доступного для здобувачів вищої освіти, які використовують широкий спектр гаджетів, інтернет-ресурсів та мобільних додатків (Т. Герасимик-Чернова, В. Кухаренко, С. Березенська, К. Бугайчук, Н. Олійник, Л. Петрова, О. Сівік, 2025)

Водночас і роль викладача зазнає суттєвих трансформацій. У сучасному інформаційному суспільстві педагог виступає не лише як носій знань, а й як наставник, модератор та координатор навчального процесу, що підкреслює незамінність людського фактора в освітньому контексті. Попри високий рівень цифровізації, технології не здатні повністю замінити емоційну складову та особистісну комунікацію, яка є фундаментальною для формування довіри, мотивації та ефективного навчання.

2. Зниження ефективності міжособистісної комунікації та якості зворотного зв'язку.

Міжособистісна комунікація, що раніше була переважно аудиторною й безпосередньою, зазнала глибоких змін: вона перемістилася в цифрове середовище, стала частково формалізованою, часто фрагментарною та зменшеною в емоційній насиченості, що, як показали дослідження, негативно впливає на залучення здобувачів до освітнього процесу (Bond, 2021), веде до ослаблення академічної мотивації, зниження довіри до інституції та підвищення ризику психологічного виснаження серед здобувачів вищої освіти та викладачів (Banit & Merzliakova, 2023). У дистанційному форматі навчання значною мірою обмежується можливість миттєвої педагогічної реакції, а також частково нівелюється невербальний компонент комунікації, який у військовому освітньому контексті має важливе значення для формування довіри, згуртованості та підтримання дисципліни (Bond, Bedenlier, Marín, & Händel, 2021).

Незважаючи на цифровізацію освітнього середовища, у процесі підготовки

військовослужбовців у ВВНЗ, не втрачає своєї актуальності *міжособистісна комунікація*, яка продовжує виступає ключовим структурним елементом командної взаємодії, професійної підготовки та військово-патріотичного виховання. Такий тип комунікації охоплює не лише передачу інформаційних повідомлень, а й трансляцію емоційних станів, когнітивних оцінок, ціннісних орієнтацій і мотиваційних установок за допомогою як вербальних, так і невербальних каналів взаємодії між усіма суб'єктами освітнього процесу — курсантами, слухачами, викладачами, командирами, інструкторами тощо.

У цьому контексті ефективність комунікативної взаємодії визначається здатністю забезпечити точне, однозначне й цілеспрямоване сприйняття повідомлень здобувачам вищої освіти, що є критично важливим як у навчальній аудиторії, так і в польових умовах. Роль відправника повідомлення зазвичай виконує викладач, командир або інструктор, функціональне навантаження яких виходить за межі простої трансляції знань. Вони формують основи військової дисципліни, морально-психологічної стійкості та професійної ідентичності військовослужбовця. Комунікативна компетентність цих суб'єктів є визначальним фактором ефективності освітнього процесу та рівня бойової готовності підготовленого особового складу. Для інструктора або викладача надзвичайно важливо формулювати свої повідомлення таким чином, щоб курсант або слухач міг точно ідентифікувати їхню сутність, контекст і бойове чи навчальне значення, що значною мірою залежить від наявності спільного когнітивного простору між учасниками комунікації. Такий простір передбачає використання узгоджених категоріальних структур, єдиного термінологічного апарату, загальних знань про контекст ситуації та спільного розуміння ціннісних орієнтирів.

3. Одним із системних трансформаційних викликів для вищої військової освіти України в умовах війни є *забезпечення ефективної професійної підготовки військових фахівців в ініціативному та міжкультурному комунікативному середовищі*. У контексті стратегічного партнерства з державами-членами НАТО та програм міжнародної

технічної допомоги, особовий склад Збройних сил України проходить інтенсивне навчання за кордоном – зокрема, у Польщі, Словаччині, Чехії, Великій Британії, США та інших країнах. Особливої значущості набуває *англомовна комунікація* як ключовий інструмент професійної інтеграції у міжнародне військове середовище. Англійська мова, виступаючи як “*lingua franca*” (мова, яка використовується як універсальний засіб комунікації у міжнародних, міжетнічних, професійних або технічних середовищах) у сфері оборони, забезпечує доступ до оперативної інформації, участь у спільних навчаннях, ефективну взаємодію з іноземними інструкторами та взаємодію між арміями країн-партнерів. Рівень володіння англійською мовою безпосередньо впливає на якість професійної підготовки військовослужбовців у міжнародному середовищі (Вінтоняк, & Васюкова, 2023).

Крім того, адаптація до *міжкультурного комунікативного простору* вимагає від військовослужбовців сформованої міжкультурної компетентності, що охоплює не лише мовну, а й соціально-психологічну, емоційну та поведінкову складові. Здатність адекватно інтерпретувати й продукувати комунікативні смисли в умовах культурної різноманітності є критично важливою для ефективної взаємодії в багатонаціональних підрозділах, особливо у стресових ситуаціях. Зважаючи на ці умови, як зазначає Н. Васюкова постає нагальна потреба у перегляді змісту мовної підготовки у ВВНЗ, та вивчення психологічних особливостей які впливають на підготовку військових фахівців в іншомовному комунікативному середовищі (Васюкова, 2023).

4. Мультимодальність комунікації, що передбачає собою передачу змісту за допомогою кількох взаємодоповнювальних каналів: вербального (усного/письмового мовлення/ онлайн-лекції, відеозустрічі, інструктажі), візуального (слайди, відео, графіка, симуляційні схеми), аудіального (голосові повідомлення, подкасти), тактильного (у ситуаціях бойових тренажерів чи моделей), цифрового (інтерактивні платформи, симулятори, електронні курси). Як підкреслюють Kazu et al. (2022) та Moorhouse & Wong (2022), упровадження мультимодальних комунікаційних форматів в

освітній процес ВВНЗ є вимушеною відповіддю на обмеження, спричинені умовами воєнного стану, переміщенням персоналу, нестабільністю інфраструктури та потребою підтримувати освітню неперервність (Кремень, 2020).

Цей перехід супроводжується значними викликами: зокрема, підвищеними вимогами до **цифрової грамотності, адаптивності та технічної мобільності** всіх учасників освітнього процесу – як викладачів, так і слухачів, курсантів.

Серед основних викликів мультимодальної комунікації:

нерівномірний доступ до цифрової інфраструктури;

недостатній рівень цифрової компетентності окремих категорій учасників освітнього процесу, серед викладачів і слухачів;

емоційна ізоляція здобувачів освіти, зокрема курсантів, що ускладнює формування міжособистісних зв'язків і згуртованості у військових колективах через відсутність безпосередньої комунікації;

підвищене професійне навантаження на викладачів, які змушені забезпечувати наявність навчальних матеріалів у декількох форматах, постійно підтримувати зв'язок із здобувачами вищої освіти та адаптувати методики викладання до нових умов.

5. Психоемоційна вразливість суб'єктів навчання. До ключових проявів такої вразливості належать *хронічний стрес, підвищена тривожність, когнітивне перевантаження, емоційне виснаження*, а також зниження здатності до регуляції емоційних реакцій у комунікативній взаємодії (Баніт, 2025, Березовська, & Богайчук, 2024).

У цих умовах спостерігається деформація традиційних моделей педагогічного спілкування, зокрема через зміну тональності комунікації, зниження рівня емпатійності, труднощів у встановленні довіри та ефективного зворотного зв'язку між викладачем і слухачем. Такий стан визначається як *кризова комунікація* – взаємодія, що відбувається в середовищі підвищеного психологічного ризику, де кожна сторона може демонструвати симптоми емоційної вразливості, включаючи гіперчутливість, роздратованість або апатію (Сабадаш, 2025).

Згідно з сучасними дослідженнями, ключовим компенсаторним фактором виступає емоційна компетентність викладача, яка охоплює здатність до розпізнавання й розуміння емоційного стану здобувачів вищої освіти, регуляції власного психоемоційного стану, підтримання адекватної професійної комунікації, а також вміння надавати елементи кризової підтримки (Баніт, 2025, Березовська, Богайчук, 2024, Волкова, & Лебідь, 2022).

Емпіричні дані свідчать, що викладачі з розвиненою емоційною обізнаністю та практичними навичками кризової взаємодії демонструють вищу ефективність освітньої комунікації, зменшують ризики емоційного відчуження курсантів, слухачів і сприяють формуванню безпечного, підтримувального середовища, що є критично важливим для підтримання боєздатності та навчальної мотивації в умовах воєнного стану (Bond et al., 2021; Banit & О. Мерзлякова, Л. Березовська, В. Б. Богайчук 2023).

5. Підвищення значущості мотивації, саморегуляції та психологічної підтримки.

В умовах нестабільності, цифровізації та впровадження змішаних форм навчання особливого значення набуває розвиток внутрішніх психологічних ресурсів курсантів і слухачів, зокрема здатності до саморегуляції. Під саморегуляцією розуміється інтегрована система психічних механізмів, що забезпечує свідоме керування емоційними станами, поведінковими реакціями та когнітивними установками відповідно до поставлених цілей діяльності (М.С. Сабадаш, 2025).

Емпіричні дослідження свідчать, що емоційна стабільність, когнітивна гнучкість і самоконтроль суттєво підвищують рівень стресостійкості курсантів, сприяють дотриманню дисципліни, підтриманню навчальної мотивації та збереженню залученості до освітнього процесу – навіть у контексті інтенсивної бойової або польової підготовки (Humeniuk, Mushenyk, Popel, & Kuntso, 2023).

Більше того, сформовані навички саморегуляції мають високу кореляцію з ефективністю адаптації до динамічних умов освітнього середовища, зменшенням проявів психоемоційної дезадаптації, зниженням ризику емоційного вигорання та підвищенням рівня внутрішньої зібраності. У поєднанні з цілеспрямованою психологічною підтримкою з боку викладачів, ці механізми формують основу для створення психологічно безпечного освітнього простору, що є критично важливим у кризових умовах військової підготовки.

Висновок. Комунікативні процеси у вищій військовій школі зазнали суттєвої трансформації під впливом цифровізації, глобалізації знань і умов воєнного стану. Це зумовило перехід від традиційної аудиторної взаємодії до гібридного, мультимедійного освітнього середовища. Впровадження змішаних форматів навчання та активне використання інформаційно-комунікаційних технологій забезпечують безперервність освітнього процесу, водночас породжують низку викликів, пов'язаних із підтриманням якості міжособистісної взаємодії, зворотного зв'язку та психологічної залученості здобувачів вищої освіти. Збереження й розвиток міжособистісної комунікації залишається ключовим чинником у професійній підготовці військовослужбовців, формуванні бойової готовності та військово-патріотичному вихованні. За цих умов особливої актуальності набуває розробка та впровадження гнучких, адаптивних комунікативних стратегій, які враховують специфіку воєнного часу, індивідуальні психологічні стани учасників освітнього процесу та наявні технологічні ресурси.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні та емпіричному обґрунтуванні нових педагогічних моделей, які поєднують ефективну цифрову взаємодію з елементами психологічної підтримки, кризової комунікації та адаптивного управління навчальним середовищем в умовах невизначеності.

Список використаних джерел:

1. Баніт, О. В. (2025). Психологічне забезпечення навчального процесу в українських університетах в умовах воєнного часу. *Європейські гуманітарні дослідження: Держава та суспільство*, 1(1), 20–30.
2. Березовська, Л., & Богайчук, В. (2024). Психологічні особливості життєстійкості студентів військової кафедри. *Вісник Національного університету оборони України*, 77 (1), 17–25.
3. Будагянц, Л. (2025). Про що свідчать цінності Збройних сил України. *Вісник Національного університету оборони України*, 52–61.

4. Вінтоняк, В. Ф., & Васюкова, Н. В. (2023). Психологічні особливості професійної підготовки військових фахівців в іншомовному комунікативному середовищі. *Вісник НУОУ*, 73(3), 50–56.
5. Волкова, Н. П., & Лебідь, О. В. (2022). Професійно-педагогічна комунікація викладачів закладів вищої освіти: виклики війни. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*, 1(23), 142.
6. Калюжна, Т. (2024). Інтеграція цифрових технологій в освіту дорослих: цифрова компетентність науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*, 4, 176–182.
7. Карамушка, Л. М. (2004). *Психологія освітнього менеджменту: навч. посібник*. Київ: Либідь.
8. Кремень, В. Г. (2020). Мультиmodalна мова дистанційного навчання. *Освіта і суспільство*, (№ 7-8), 3.
9. Петрова, Л. О., Сівік, О. Б., & Петров, І. В. (2025). Цифровізація освіти як умова її розвитку. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*, 1(83), 129–135.
10. Сабадаш, М. С. (2025). Особливості кризових комунікацій українських університетів, що зазнали втрат від війни. *Збірник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 36(75), № 1 [Частина 2].
11. Кухаренко, В. М., Березенська, С. М., Бугайчук, К. Л., Олійник, Н. Ю., Олійник, Т. О., Рибалко, О. В., Сиротенко, Н. Г., & Столяревська, А. Л. (2016). *Теорія та практика змішаного навчання* (В. М. Кухаренко, ред.). Харків: Міськдрук, НТУ «ХПІ» 284.
12. Bond, M., Bedenlier, S., Marín, V. I., & Händel, M. (2021). Emergency remote teaching in higher education: Mapping the first global online semester. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 18.
13. Chen, N. S., Smyrnyova-Trybulska, E., Morze, N., Słószarz, A., Glushkova, T., Przybyla-Kasperek, M., & Gubo, Š. (2024). Education in the era of AI, enhancing skills, challenges and perspectives – International context and national experience. *International Journal of Research in E-Learning*, 10 (2).
14. Humeniuk, I., Mushenyk, I., Popel, N., & Kuntso, O. (2023). Strategies for effective communication in educational environment in wartime. *22nd International Scientific Conference Engineering for Rural Development*.
15. Luhmann, N. (1995). *Social systems*. Stanford University Press.
16. Schramm, W. (1954). How communication works. In W. Schramm (Ed.), *The process and effects of mass communication* (pp. 3–26). Urbana, IL: University of Illinois Press.
17. Shannon, C. E., & Weaver, W. (1949). *The mathematical theory of communication*. Urbana, IL: University of Illinois Press

References

1. Banit, O. V. (2025). Psykholohichne zabezpechennia navchalnoho protsesu v ukraïnskykh universytetakh v umovakh voïennoho chasu. *Yevropeïski humanitarni doslidzhennia: Derzhava ta suspilstvo*, 1(1), 20–30 [Banit, O. V. (2025). Psychological support for the educational process in Ukrainian universities during wartime. *European Humanities Research: State and Society*, 1(1), 20–30]. (in Ukrainian)
2. Berezovska, L., & Bohaichuk, V. (2024). Psykholohichni osoblyvosti zhyttiïstïkosti studentiv viïskovoi kafedry. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 77 (1), 17–25 [Berezovska, L., & Bohaychuk, V. (2024). Psychological characteristics of resilience in students of the military department. *Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*, 77 (1), 17–25]. (in Ukrainian)
3. Budahians, L. (2025). Pro shcho svïdchat tsinnosti Zbroïnykh syl Ukrainy. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 52–61 [Budaghyants, L. (2025). What the values of the Armed Forces of Ukraine testify to. *Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*, 52–61]. (in Ukrainian)
4. Vintoniak, V. F., & Vasiukova, N. V. (2023). Psykholohichni osoblyvosti profesiïnoi pidhotovky viïskovykh fakhivtsiv v inshomovnomu komunikatyvnomu seredovyshchi. *Visnyk NUOU*, 73(3), 50–56 [Vintonak, V. F., & Vasyukova, N. V. (2023). Psychological characteristics of professional training of military specialists in a foreign language communication environment. *Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*, 73(3), 50–56]. (in Ukrainian)
5. Volkova, N. P., & Lebid, O. V. (2022). Profesiïno-pedahohichna komunikatsiia vykladachiv zakladiv vyshchoi osvity: vyklyky viïny. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriia «Pedahohika i psykholohiia»*, 1(23), 142 [Volkova, N. P., & Lebid, O. V. (2022). Professional and pedagogical communication of teachers in higher education institutions: the challenges of war. *Bulletin of Alfred Nobel University. Series “Pedagogy and Psychology,”* 1(23), 142]. (in Ukrainian)
6. Kaliuzhna, T. (2024). Intehratsiia tsyfrovyykh tekhnolohii v osvitu doroslykh: tsyfrova kompetentnist naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv zakladiv vyshchoi osvity. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*, 4, 176–182 [Kalyuzhna, T. (2024). Integration of digital technologies into adult education: digital competence of scientific and pedagogical workers of higher education institutions. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*, 4, 176–182]. (in Ukrainian)
7. Karamushka, L. M. (2004). *Psykholohiia osvitnoho menedzhmentu: navch. posibnyk*. Kyiv: Lybid [Karamushka, L. M. (2004). *Psychology of educational management: textbook*. Kyiv: Lybid]. (in Ukrainian)
8. Kremen, V. H. (2020). Multymodalna mova dystantsiïnoho navchannia. *Osvita i suspilstvo*, (№ 7-8), 3 [Kremen, V. G. (2020). Multimodal language of distance learning. *Education and Society*, (No. 7-8), 3]. (in Ukrainian)

9. Petrova, L. O., Sivik, O. B., & Petrov, I. V. (2025). Tsyfrovizatsiia osvity yak umova yii rozvytku. Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho universytetu Povitrianykh Syl, 1(83), 129–135 [Petrova, L. O., Sivik, O. B., & Petrov, I. V. (2025). Digitalization of education as a condition for its development. Collection of scientific works of the Kharkiv National University of Air Forces, 1(83), 129–135]. (in Ukrainian)
10. Sabadash, M. S. (2025). Osoblyvosti kryzovykh komunikatsii ukrainskykh universytetiv, shcho zaznaly vtrat vid viiny. Zbirnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, 36(75), № 1 [Chastyna 2] [Sabadash, M. S. (2025). Features of crisis communications of Ukrainian universities that have suffered losses from the war. Collection of Taras Shevchenko National University of Kyiv, 36(75), No. 1 [Part 2]. (in Ukrainian)
11. Kukharenska, V. M., Berezenska, S. M., Buhachuk, K. L., Oliynyk, N. Yu., Oliynyk, T. O., Rybalko, O. V., Syrotenko, N. H., & Stoliarevska, A. L. (2016). Teoriia ta praktyka zmishanoho navchannia (V. M. Kukharenska, red.). Kharkiv: Miskdruk, NTU «KhPI» 284 [Kukharenska, V. M., Berezenska, S. M., Buhachuk, K. L., Oliynyk, N. Yu., Oliynyk, T. O., Rybalko, O. V., Syrotenko, N. G., & Stoliarevska, A. L. (2016). Theory and practice of blended learning (V. M. Kukharenska, ed.). Kharkiv: Miskdruk, NTU «KhPI» 284] (in Ukrainian)
12. Bond, M., Bedenlier, S., Marín, V. I., & Händel, M. (2021). Emergency remote teaching in higher education: Mapping the first global online semester. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 18.
13. Chen, N. S., Smyrnova-Trybulska, E., Morze, N., Ślósarz, A., Glushkova, T., Przybyła-Kasperek, M., & Gubo, Š. (2024). Education in the era of AI, enhancing skills, challenges and perspectives – International context and national experience. *International Journal of Research in E-Learning*, 10 (2).
14. Humeniuk, I., Mushenyk, I., Popel, N., & Kuntso, O. (2023). Strategies for effective communication in educational environment in wartime. *22nd International Scientific Conference Engineering for Rural Development*.
15. Luhmann, N. (1995). *Social systems*. Stanford University Press.
16. Schramm, W. (1954). How communication works. In W. Schramm (Ed.), *The process and effects of mass communication* (pp. 3–26). Urbana, IL: University of Illinois Press.
17. Shannon, C. E., & Weaver, W. (1949). *The mathematical theory of communication*. Urbana, IL: University of Illinois Press

Summary

MODERN TRANSFORMATIONS OF COMMUNICATION IN MILITARY EDUCATION

Vintoniak V. Candidate of Psychological Sciences,
professor, National Defence University of Ukraine

Introduction. In the context of digitalization and martial law, military education is undergoing significant changes that impact communication processes among participants within the educational environment. These transformations in communication have become one of the key factors in ensuring the quality of education and combat training, necessitating analysis of current challenges and prospects for development.

Purpose. The purpose of the study is to identify and analyze the key transformations of communication in military education under the conditions of digitalization and martial law, as well as to determine their impact on the effectiveness of the educational process.

Methods. This study employs theoretical research methods, including analysis, systematization, comparison, and generalization of scientific data, as well as interpretation of current theoretical and empirical sources in order to gain a deeper understanding of the research subject.

Originality. The article analyzes and highlights the key transformations in communication processes within modern higher military education in Ukraine, driven by the globalization of knowledge, digitalization, and the military aggression of Russia. Using an interdisciplinary approach, the author emphasizes the necessity of changing pedagogical strategies and enhancing the communicative competence of educational stakeholders as critical factors for improving the effectiveness of both training and combat preparation.

Conclusion. Special attention is given to the shift of the educational process toward hybrid and blended learning formats, which leads to changes in the communication structure among participants. The study examines the specifics of crisis psychological-pedagogical communication, the need for emotional and psychological competence among instructors, as well as the challenges related to declining feedback quality and interpersonal interaction in the digital environment. The theoretical framework is based on an interdisciplinary approach, incorporating philosophical, socio-psychological, and pedagogical communication theories. The study concludes that it is essential to implement flexible communication models and multimodal channels to ensure the effectiveness of education during wartime. The article emphasizes the need for adaptive communication strategies that transcend traditional educational approaches.

Keywords: communication; military education; digitalization; instructor; blended learning; communicative competence.

Дата надходження рукопису/Date of receipt of the manuscript: 03.08.25.

Дата прийняття рукопису/Date of acceptance of the manuscript: 10.09.25

© 2025. This work is under an open license CC BY-NC 4.0.